

EDWARD TRYJARSKI (1923–2021)

W dniu 23 sierpnia 2021 r. zmarł w Warszawie wybitny turkolog, nestor polskich orientalistów, profesor Edward Tryjarski. Urodził się w Warszawie 31 marca 1923 r. W rodzinnym mieście ukończył IV Gimnazjum i Liceum im. Władysława IV. Jeszcze w czasie wojny, w 1943 r. rozpoczął studia prawnicze na tajnym Uniwersytecie Warszawskim, które ukończył w 1948 r., a następnie w 1950 r. zdał egzamin magisterski na warszawskiej turkologii. Jego nauczycielami byli m.in. prof. Ananiasz Zajączkowski i prof. Zbigniew Rysiewicz.

Jeszcze w 1944 r., kontynuując studia, rozpoczął współpracę z dziennikiem „Życie Warszawy”. Zaraz po ukończeniu studiów prawniczych, mając już znajomość kilku języków obcych, w tym tureckiego, rozpoczął pracę w Studium Języków i Zagadnień Wschodnich Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. Po likwidacji tej placówki (1950) w latach 1951–1954 był zatrudniony w Państwowym Instytucie Wydawniczym, gdzie koordynował działania związane z wydaniem *Słownika wyrazów obcych*. To zadanie przyczyniło się niewątpliwie do zainteresowania się E. Try-

jarskiego kwestiami etymologicznymi. Kolejne dwa lata pracował jako redaktor w Państwowym Wydawnictwie Naukowym.

Dopiero w 1956 r. E. Tryjarski rozpoczął pracę w instytucji typowo naukowej, mianowicie w Zakładzie Orientalistyki Polskiej Akademii Nauk, którym kierował prof. A. Zajączkowski. Tutaj badacz rozwinął swoje zainteresowania językiem polskich Ormian, czego wynikiem była rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem tegoż uczonego „Dialekt kipczacki Ormian polskich” (1961), która umocniła jeden z kierunków badań E. Tryjarskiego, ale w tej wersji nigdy nie ukazała się drukiem. Było to pierwsze w badaniach turkologicznych opracowanie tego zagadnienia, kontynuowane przez Profesora całe życie. Jednym z najważniejszych jego osiągnięć w tym zakresie była czterotomowa praca *Dictionnaire arméno-kipchak d’après trois manuscrits des collections viennoises* (1969–1972). Na podstawie tego dzieła E. Tryjarski otrzymał stopień doktora habilitowanego na Uniwersytecie Warszawskim w 1966 r. i został mianowany docentem.

W 1969 r. Zakład Orientalistyki PAN przestał istnieć, a E. Tryjarski rozpoczął pracę w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN (od 1992 Instytut Archeologii i Etnologii), gdzie pozostał już do emerytury w 1993 r.

W 1974 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1987 r. – zwyczajnego. W latach 1957–1976 był sekretarzem redakcji, a następnie, od 1977 r. do 2004 r. – redaktorem naczelnym najstarszego polskiego czasopisma orientalistycznego „Rocznik Orientalistyczny” wydawanego w okresie powojennym przez Komitet Nauk Orientalistycznych PAN. Przez wiele lat Profesor był członkiem Komitetu Nauk Orientalistycznych, będąc od roku 2009 jego członkiem honorowym.

Edward Tryjarski był także członkiem licznych polskich i zagranicznych towarzystw naukowych, w tym: Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego (Warszawa), Société Asiatique (Paryż), Société Finno-Ougrienne (Helsinki), Permanent International Altaist Conference (Bloomington), Societas Uralo-Altaica (Getynga–Hamburg), Türk Dili Kurumu (Ankara). Był także laureatem wielu prestiżowych nagród, w tym Indiana University Prize for Altaic Studies oraz Orderu Św. Mesropa Masztoca (Armenia) oraz Nagrody Polskiej Akademii Nauk.

Profesor Edward Tryjarski był autorem 340 publikacji w wielu językach świata (polski, rosyjski, angielski, niemiecki, francuski, turecki), w tym ponad dwudziestu książek (ich spis por. niżej) recenzowanych w prestiżowych czasopismach przez najwybitniejszych przedstawicieli turkologii, w tym Annemarie von Gabain, Karla Mengesa, Gerarda Doerfera czy Edmonda Schütza. Wiele prac było tłumaczonych na języki zachodnie, ukazały się także dwa tomy jego prac wybranych w języku tureckim. W Turcji był jednym z najbardziej znanych i cenionych polskich turkologów, o czym świadczy honorowe członkostwo w Türk Dil Kurumu. Niektóre publikacje powstały przy współautorstwie innych wybitnych badaczy, np. Jeana Deny'ego, Pentti Aalto, Gerarda Clausona, Jamesa R. Hamiltona, Nikolaja Baskakowa, Sergieja Kłasztornego, Jarosława Daszkiewicza i in., a z polskich orientalistów – Józefa Bielawskiego i Stanisława Kałużyńskiego. Jak twierdzi Henryk Jankowski, Edward Tryjarski należał do najbardziej znanych na świecie polskich turkologów obok Edwarda Piekarskiego (1858–1934), Tadeusza Kowalskiego (1889–1948) i Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970).

Zakres zainteresowań prof. E. Tryjarskiego był szeroki i dość trudno wskazać ściśle ich granice, można je jednak podzielić na dwie zasadnicze grupy: (1) język ormiańsko-kipczacki i Ormianie w Polsce oraz (2) paleografia staroturecka i kultura ludów turkijskich.

Z pierwszego zakresu jedną z publikacji wymienilem już wyżej (*Dictionnaire...*), ale niemniej ważne jest dzieło z ostatniego okresu działalności naukowej Profesora, tj. *Zapisy sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1625–1630 w języku ormiańsko-kipczackim* (2010) oraz *Zapisy sądu duchownego Ormian miasta Lwowa za lata 1564–1608 w języku ormiańsko-kipczackim* (2017). Mniej obszerne prace z tego zakresu zebrane zostały w monumentalnym tomie *Armeno-Kipchak Studies* (2018). W tym kontekście warto też zwrócić uwagę na opracowanie *Ormianie w Warszawie. Materiały do dziejów* (2001), dające świadectwo metody badań naukowych E. Tryjarskiego, który z wielką uwagą obserwował najdrobniejsze wydarzenia z dziejów i współczesności Ormian warszawskich, tworząc niezwykle archiwum temu poświęcone, które częściowo dane mi było poznać podczas wizyt w domu Profesora.

Prace z drugiego zakresu ukazywały się systematycznie w czołowych światowych i polskich czasopismach orientalistycznych, a niektóre z nich zostały opublikowane w zbiorze *In confinis turcarum. Szkice turkologiczne* (Warszawa 1995). Wcześniej, w 1975 r., w pracy zbiorowej opublikowane zostały dwa obszerne studia – *Protobulgarzy* i *Pieczyngowie*. W tym kontekście pozostają badania z zakresu językoznawstwa tureckiego, które rozpoczęły się w 1962 r. podczas podróży do Mongolii, gdzie E. Tryjarski zebrał liczne starotureckie napisy runiczne, które następnie odczytał i opublikował. Aspekty kulturowe ukazane w szerszym kontekście przedstawione zostały w obszernej monografii *Zwyczajne pogrzebowe ludów tureckich na tle ich wierzeń* (1991). O wadze tej pracy dla światowej turkologii świadczy fakt, że została ona przetłumaczona na język niemiecki (2001). Szczególną rolę w tym zakresie odgrywa także praca *Kultura ludów tureckich w świetle przekazu Mahmüda z Kaszgaru (XI w.)* (1993).

W mniejszym stopniu interesował się prof. E. Tryjarski literaturą, ale warto wspomnieć, że listę jego publikacji (lata 1951–1953) rozpoczynają przekłady ze współczesnej literatury tureckiej – opowiadania Sabahattina Alego i Mahmuta Makala. W późniejszym czasie do tej działalności Profesor już nie wracał.

Jednym z hobby Profesora Tryjarskiego była varsavianistyka. Pewien jej aspekt wiązał się ze wspomnianymi wyżej badaniami armenistycznymi, ale w roku 2000 ukazała się książka wykraczająca całkowicie poza orientalistykę – *Pamiętnik warszawskiej pensjonarki* Kazimiery Pauliny Rogowskiej, opracowany i opatrzony indeksami. Wprawdzie Profesor niemal lekceważąco wypowiadał się o tym aspekcie swojej działalności i nawet poprosił, żeby nie umieszczać tej pracy w jego bibliografii naukowej, którą opublikowałem w 2005 r., jestem jednak przekonany, że działalność naukowa uczonego nie musi ograniczać się do jego specjalności, stąd pozwoliłem sobie na wzmiankę o tej publikacji w tym miejscu i jednocześnie uwzględnienie jej w ostatniej części bibliografii, która ukazała się w „Roczniku Orientalistycznym” z 2021 r.

Jak widać z powyższego, prof. E. Tryjarski nigdy nie był związany z żadnym uniwersytetem, co spowodowało, że nie miał okazji prowadzić działalności dydaktycznej. Pozostaje mieć jedynie żal do losu, że z tego powodu nie pozostawił po sobie uczniów, którzy mogliby kontynuować jego badania, szczególnie w zakresie badań nad językiem ormiańsko-kipczackim, a wiele materiałów z tego zakresu pozostało jeszcze w bogatym archiwum Profesora. Ponieważ pozostał aktywny naukowo niemal do ostatnich dni życia, podejrzewam, że pozostawił po sobie jeszcze nieopublikowane teksty, które być może jeszcze kiedyś uzupełnią jego tak bogatą bibliografię.

BIBLIOGRAFIA PRAC MONOGRAFICZNYCH PROF. EDWARDA TRYJARSKIEGO

- [tłum. z J. Bielawskim] Sabahattin Ali. *Wrogowie. Opowiadania anatolijskie*. Wstęp: Nazim Hikmet. PIW, Warszawa 1953, 242 s.
- [tłum. z S. Kałużyńskim, red. i wstęp] *Kobierzec z gwiazd i półksiężyców. Fragmenty z twórczości ludów tureckich wybrali i przełożyli...* PIW, Warszawa 1967, 191 s. (Myśli srebrne i złote, red. E. Tryjarski).
- [red.] *Myśli srebrne i złote* (10 t.). PIW, Warszawa 1967.
- Dictionnaire arméno-kiptchak d'après trois manuscrits des collections viennoises*, t. I, fasc. 1., A-H. PWN, Warszawa 1968, 283 s.
- Dictionnaire arméno-kiptchak d'après trois manuscrits des collections viennoises*, t. I, fasc. 2., I-K. PWN, Warszawa 1968, s. 285–435.
- Dictionnaire arméno-kiptchak d'après trois manuscrits des collections viennoises*, t. I, fasc. 3., X-O. PWN, Warszawa 1969, s. 437–603.
- Dictionnaire arméno-kiptchak d'après trois manuscrits des collections viennoises*, t. I, fasc. 4., P-Ž. PWN, Warszawa 1972, s. 605–914.
- [red. z K. Dąbrowskim, T. Ngrodzką-Majchrzyk] *Hunowie europejscy, Protobułgarzy, Chazarowie, Pieczyngowie*. Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, 647 s. (*Kultura Europy wczesnośredniowiecznej*, z. 4).
- [z J. Daszkiewiczem] *Каменные бабы причерноморских степей. Коллекция из Аскании-Нова. Baby kamienne stepów nadczarnomorskich. Kolekcja z Askanii Nowej*. Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, 230 s.
- Zwyczajy pogrzebowe ludów tureckich na tle ich wierzeń*. PWN, KNO PAN, Warszawa 1991, 416 s. (*Prace Orientalistyczne* t. 35).
- Kultura ludów tureckich w świetle przekazu Mahmūda z Kaszgaru (XI w.)* IAIe PAN, KNO PAN, Warszawa 1993, 363 s.
- In confinibus Turcarum. Szkice turkologiczne*. IAIe PAN, Warszawa 1995, 176 s.
- Bestattungssitten türkischer Völker auf dem Hintergrund ihrer Glaubensvorstellungen. Titel der polnischen Originalausgabe* *Zwyczajy pogrzebowe ludów tureckich na tle ich wierzeń, Warszawa 1991*. Übersetzung aus dem Polnischen Christa-Sophie von Schwerin, deutsche Bearbeitung Reinhold Schletzer, herausgeg. von Reinhold Schletzer. Reinhold Schletzer Verlag, Berlin 2001, 446 s. + 150 il. *Studia Eurasia Monographienreihe zur Anthropologie und Archäologie der Völker Eurasiens*.
- Kazimiera Paulina Rogowska (opracował i indeksami opatrzył...), *Pamiętnik warszawskiej pensjonarki*. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2000, 208 s.
- Ormianie w Warszawie. Materiały do dziejów*. Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne, Kraków 2001, 152 s. + 82 il.
- Armeno-Kipchak Texts in the Alchemical Treatise by Andrzej Torosowicz (17th Century)*. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2005, 171 s. + facs.
- Zapisy Sądu Duchownego Ormian Miasta Lwowa za lata 1625–1630 w języku ormiańsko-kipczackim*. Polska Akademia Umiejętności (*Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego*. Ogólnego zbioru tom 111), Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Kraków 2010, 256 s. + facs., s. 357–451.
- Türkler ve Ölüm – Geçmişten Bugüne Türklerde Ölüm Kültürü*. Thum. Hafize Er, Pinhan Yayıncılık. İstanbul 2012, 640 s.
- Türkler ve Doğa*, red. Dursun Ayan. Kitabevi, İstanbul 2016, 260 s.
- Zapisy Sądu Duchownego Ormian Miasta Lwowa za lata 1564–1608 w języku ormiańsko-kipczackim w opracowaniu...* (*Pomniki Dziejowe Ormian Polskich*, vol. 1), Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Księgarnia Akademicka, Kraków 2017, 791 pp + CD.
- Zapisy Sądu Duchownego Ormian Miasta Lwowa za lata 1564–1608 w języku ormiańsko-kipczackim*. Polska Akademia Umiejętności (*Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego*. Ogólnego zbioru tom 117), Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Kraków 2017, 791 s. + facs. s. 793–1149.
- Armeno-Kipchak Studies. Collected Papers*. Edited by Marek Mejor, Agata Bareja-Starzyńska. Komitet Nauk Orientalistycznych PAN (*Prace Orientalistyczne*, t. 43). Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2017, 1067 s.

BIOGRAMY I BIBLIOGRAFIE E. TRYJARSKIEGO

- Dziekan, Marek M. *Bibliography of Edward Tryjarski 1995–2004*. „Rocznik Orientalistyczny”, t. 57, z. 2, 2005, s. 9–17.
- Dziekan, Marek M. *Bibliography of Edward Tryjarski 2005–2020*. „Rocznik Orientalistyczny”, t. 74, z. 2, 2021, s. 146–152.
- Emiroğlu, Öztürk, Tadeusz Majda red., *Polska Bibliografia turkologiczna*, Agade, 2012, s. 139–154.
- Eren, Hasan. „Tryjarski, Edward”. *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Jabanci Türkologlar*, red. Edward Tryjarski, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, s. 320–322.
- Grudziński, Stefan. „Tryjarski Edward”. *Gimnazjum i Liceum im. Króla Władysława IV w Warszawie na Pradze*, t. 2, red. Henryk Sowiński, Koło Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Króla Władysława IV w Warszawie na Pradze, Warszawa 2005, s. 399–401.
- Jankowski, Henryk. *Professor Edward Tryjarski*. „Rocznik Orientalistyczny”, t. 57, z. 2, 2005, s. 5–7.
- Księga dla uczczenia siedemdziesięciolecia Profesora Edwarda Tryjarskiego / A Volume of Studies Dedicated to Professor Edward Tryjarski on His Seventieth Birthday* („Rocznik Orientalistyczny” t. 49, z. 2, 1994); zawiera szkic biograficzny i bibliografię za lata 1951–2004).
- Mejor, Marek. *Professor Edward Tryjarski (1923–2021)*. „Rocznik Orientalistyczny”, t. 74, z. 2, 2021, s. 143–145.
- „Preface”. E. Tryjarski. W: *Armeno-Kipchak Studies, Collected Papers*. Edited by Marek Mejor, Agata Bareja-Starzyńska. Komitet Nauk Orientalistycznych PAN (*Prace Orientalistyczne*, t. 43). Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2017, s. [13–14].
- Prof. Dr. Edward Tryjarski: Hayati ve Eserleri*. W: Edward Tryjarski. *Türkler ve Doğa*, red. Dursun Ayan, Kitabevi, Istanbul 2016, s. 11–79.
- Сефтерски, Райко. „Триярски Едвард”. W: *Енциклопедия на изобразителните изкуства в България. Българска Академия на Науките*. Институт за Изкуствознание, София 2006, vol. III.
- „Tryjarski Edward”. *Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny. Tom IV. S–Ż*. red. Janusz Kapuściak, Marek Halawa, Ośrodek Przetwarzania Informacji, 2002, s. 517.
- „Tryjarski, Edward”. *Wielka Encyklopedia PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, t. 28, p. 65.
- „Tryjarski Edward”. *Złota Księga Nauki Polskiej. Naukowcy Zjednoczonej Europy*, red. Krzysztof Pikoń, Agnieszka Sokołowska, Krystyna Pikoń, Helion, Gliwice 2006, s. 851–852.
- Триярски Эдвард. *Энциклопедия фонда – Хайазг*, <http://ru.hayazg.info/%D0%A2%D1%80%D1%8B%D1%8F%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%AD%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B4 [30.08.2021].

MAREK M. DZIEKAN
Uniwersytet Łódzki/Uniwersytet Warszawski